INKLYUZIV TA'LIM ISLOHOTLARI

Vol 1 № 2 2026

KAM TA'MINLANGAN OILALARGA YO‘NALTIRILGAN IJTIMOIY XIZMATLAR: KAMCHILIKLAR VA ISTIQBOLLARI

Abdurashidova Klara Baxridin qizi

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti 1-bosqich magistranti

Alekseyeva Viktoriya Sergeevna

Ilmiy rahbar, Sotsiologiya fanlari doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada kam ta’minlangan oilalarga ko‘rsatilayotgan ijtimoiy xizmatlarning mazmuni, ularning jamiyatdagi ahamiyati hamda ushbu sohada mavjud muammolar sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Aholining ehtiyojmand qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar, ijtimoiy xizmatlarning samaradorligiga ta’sir etuvchi omillar va ularni takomillashtirish istiqbollari yoritilgan. Shuningdek, ijtimoiy xizmatlarni tashkil etishda manzillilik, adolat va ijtimoiy sheriklik tamoyillarining o‘rni ochib berilgan hamda sohani rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: kam ta’minlangan oilalar, ijtimoiy xizmatlar, ijtimoiy himoya, sotsiologiya, kambag‘allik, manzilli yordam, ijtimoiy siyosat, ijtimoiy ish, aholi farovonligi.

inklyuziv ta'lim islohotlari

KIRISH

Har qanday davlatning ijtimoiy siyosati fuqarolarning munosib turmush darajasini ta'minlash, kambag'allikni qisqartirish va aholining ehtiyojmand qatlamlarini qo'llab-quvvatlashga qaratiladi. Ayniqsa, kam ta'minlangan oilalar bilan ishlash zamonaviy ijtimoiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki bunday oilalarning iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan bo'lib, ular nafaqat moddiy yordamga, balki huquqiy, psixologik, tibbiy va ijtimoiy xizmatlarga ham ehtiyoj sezadilar. So'nggi yillarda O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va aholining turmush darajasini yaxshilash bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ehtiyojmand oilalarni aniqlashning yangi mexanizmlari joriy etildi, manzilli ijtimoiy yordam tizimi takomillashtirildi hamda ijtimoiy xizmatlar ko'lamini kengaytirishga qaratilgan dasturlar ishlab chiqildi. Xususan, "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazlari faoliyatining yo'lga qo'yilishi aholiga kompleks ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish tizimini rivojlantirishda muhim qadam bo'ldi. Shunga qaramay, amaliyot shuni ko'rsatadiki, kam ta'minlangan oilalarga ko'rsatilayotgan ijtimoiy xizmatlar tizimida ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Ba'zi hududlarda xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarining cheklanganligi, mutaxassislar yetishmasligi, aholining mavjud xizmatlar to'g'risida yetarli ma'lumotga ega emasligi hamda idoralararo hamkorlikning sustligi xizmatlar samaradorligini pasaytiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Sotsiologik nuqtai nazardan qaraganda, kam ta'minlangan oilalar jamiyatning ijtimoiy himoyaga eng ko'p ehtiyoj sezadigan qatlamlaridan biridir. Ushbu oilalarning ijtimoiy moslashuvi, mehnat bozoridagi faolligi, farzandlarining ta'lim olishi va sog'lom ijtimoiy muhitda voyaga yetishi ko'p jihatdan ularga ko'rsatilayotgan ijtimoiy xizmatlar sifatiga bog'liq. Shu sababli mazkur tizimni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

inklyuziv ta'lim islohotlari

Mazkur maqolaning maqsadi kam ta'minlangan oilalarga yo'naltirilgan ijtimoiy xizmatlarning bugungi holatini tahlil qilish, mavjud kamchiliklarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishning istiqbolli yo'nalishlarini yoritishdan iborat.

ASOSIY QISM

Kam ta'minlangan oilalar bilan ishlash har qanday davlatning ijtimoiy siyosatida muhim o'rin egallaydi. Ushbu oilalar daromadlarining pastligi sababli kundalik ehtiyojlarini to'liq qondirishda qiyinchiliklarga duch keladi. Natijada ularning farzandlari sifatli ta'lim olish, tibbiy xizmatlardan foydalanish, kasb-hunar egallash va jamiyat hayotida faol ishtirok etish imkoniyatlaridan ma'lum darajada cheklanadi. Shu sababli davlat tomonidan ko'rsatiladigan ijtimoiy xizmatlar nafaqat moddiy yordam, balki oilaning mustaqil hayot kechirish salohiyatini oshirishga ham xizmat qilishi lozim. Sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kambag'allik faqat daromadning pastligi bilan belgilanmaydi. Oilaning ijtimoiy mavqei, ta'lim darajasi, sog'lig'i, mehnat bozoridagi ishtiroki, yashash sharoiti va ijtimoiy aloqalari ham uning farovonligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois zamonaviy ijtimoiy xizmatlar tizimi kompleks yondashuv asosida tashkil etilishi zarur. Ya'ni oilaga faqat nafaqa tayinlash bilan cheklanmasdan, uni bandlikka yo'naltirish, kasb-hunarga o'qitish, psixologik maslahat berish, huquqiy yordam ko'rsatish va farzandlarining ta'lim olishini qo'llab-quvvatlash kabi xizmatlarni ham qamrab olishi kerak.

Bugungi kunda O'zbekistonda kam ta'minlangan oilalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha qator mexanizmlar amal qilmoqda. Jumladan, moddiy yordam va bolalar nafaqasi tayinlash, uy-joy sharoitini yaxshilashga ko'maklashish, nogironligi bo'lgan shaxslarni parvarishlash xizmatlari, bandlik dasturlari, kasbga o'qitish kurslari va ijtimoiy reabilitatsiya xizmatlari shular jumlasidandir. Ushbu xizmatlarning asosiy maqsadi oilalarni uzoq muddat davlat yordamiga qaram qilib qo'yish emas, balki ularning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashdan iborat.

Inklyuziv ta'lim islohotlari

Biroq ijtimoiy xizmatlar tizimida ayrim kamchiliklar ham mavjud. Avvalo, ayrim oilalar o‘zlariga tegishli bo‘lgan ijtimoiy xizmatlar va imtiyozlar haqida yetarli ma’lumotga ega emas. Natijada ular mavjud imkoniyatlardan to‘liq foydalana olmaydi. Bundan tashqari, chekka hududlarda yashovchi oilalar uchun ayrim xizmatlardan foydalanish murakkab bo‘lib qolmoqda. Hududlarda malakali ijtimoiy ish mutaxassislarining yetishmasligi ham xizmatlar sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.Yana bir muhim muammo – turli tashkilotlar o‘rtasidagi hamkorlikning yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmaganidir. Kam ta’minlangan oilalar bilan ishlashda mahalla, ta’lim muassasalari, sog‘liqni saqlash tizimi, bandlik organlari va ijtimoiy xizmat ko‘rsatuvchi tashkilotlar o‘zaro uzviy hamkorlik qilishi zarur. Aks holda oilaning muammolari kompleks hal etilmaydi va ko‘rsatilayotgan yordamning samaradorligi pasayadi.Ijtimoiy xizmatlar tizimining samaradorligi ko‘p jihatdan unda faoliyat yuritayotgan mutaxassislarning malakasiga ham bog‘liq. Ijtimoiy ish xodimlari kam ta’minlangan oilalarning ehtiyojlarini aniqlash, ularni zarur xizmatlarga yo‘naltirish va oilaning muammolarini kompleks hal etishda muhim vositachi hisoblanadi. Biroq ayrim hududlarda bunday mutaxassislarning soni kamligi, ularning amaliy tajribasi va kasbiy kompetensiyasini muntazam oshirib borish zarurati kuzatilmoqda. Zamonaviy ijtimoiy xizmatlarni tashkil etishda raqamli texnologiyalar, elektron ma’lumotlar bazalari va idoralararo axborot almashinuvi tizimlaridan samarali foydalanish ham muhim ahamiyat kasb etadi.Sotsiologik nuqtai nazardan kam ta’minlangan oilalar bilan ishlashda faqat moddiy yordam ko‘rsatish yetarli emas. Oilaning ijtimoiy faolligini oshirish, mehnat bozoriga integratsiyalashuvini ta’minlash va mustaqil daromad manbalarini yaratishga ko‘maklashish uzoq muddatli natijalarni beradi. Shu sababli ijtimoiy xizmatlar tizimi profilaktik va rivojlantiruvchi yo‘nalishda tashkil etilishi lozim.Xorijiy davlatlar tajribasi ham ushbu yo‘nalishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, Germaniya, Shvetsiya va Kanada kabi davlatlarda kam ta’minlangan oilalarga kompleks ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatiladi. Ushbu mamlakatlarda moddiy yordam bilan bir qatorda kasb-hunarga o‘qitish, bandlikni ta’minlash, psixologik maslahat, huquqiy yordam, bolalar parvarishi va ijtimoiy reabilitatsiya xizmatlari yagona tizim asosida amalga oshiriladi. Natijada oilalarning davlat

inklyuziv ta'lim islohotlari

yordamiga qaramligi kamayadi va ularning iqtisodiy mustaqilligi ortadi.Shvetsiyada ijtimoiy himoya tizimi “farovonlik davlati” tamoyiliga asoslangan bo‘lib, har bir fuqaroning munosib hayot kechirishi uchun zarur sharoitlar yaratiladi. Kam ta’minlangan oilalar bilan individual ishlash, ularning ehtiyojlarini baholash va shaxsiy reja ishlab chiqish tizimi keng qo‘llaniladi. Germaniyada esa oilalarni qo‘llab-quvvatlash dasturlari bandlik siyosati bilan uzviy bog‘langan. Ishsiz fuqarolarni kasbga qayta tayyorlash va ularni mehnat bozoriga qaytarish ijtimoiy xizmatlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda ijtimoiy himoya tizimini modernizatsiya qilish bo‘yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. “Inson” ijtimoiy xizmatlar markazlarining tashkil etilishi, kambag‘allikni qisqartirish dasturlari, ehtiyojmand oilalarni aniqlashning yangi mexanizmlarini joriy etilishi ijobiy natijalar bermoqda. Mazkur islohotlar fuqarolarning ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Shunga qaramay, ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Xususan, qishloq hududlarida ijtimoiy xizmatlar sifati shaharlarga nisbatan pastroq darajada ekanligi kuzatiladi. Aholining ayrim qatlamlari ijtimoiy xizmatlardan foydalanish tartibi haqida yetarli ma’lumotga ega emas. Bundan tashqari, xizmatlar sifatini baholash tizimining to‘liq shakllanmaganligi ham samaradorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun, avvalo, ijtimoiy xizmatlarni aholiga yanada yaqinlashtirish zarur. Mahallalarda faoliyat yuritayotgan ijtimoiy ish xodimlarining vakolatlarini kengaytirish, ularning malakasini muntazam oshirish, elektron xizmatlarni rivojlantirish va fuqarolarning murojaatlarini tezkor ko‘rib chiqish tizimini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyati institutlarining ushbu sohadagi ishtirokini kuchaytirish ham ijobiy natija beradi. Sotsiologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kam ta’minlangan oilalarni qo‘llab-quvvatlashda faqat davlat organlarining sa’y-harakatlari yetarli emas. Bu jarayonda mahalla, ta’lim muassasalari, sog‘liqni saqlash tashkilotlari, bandlik xizmatlari va jamoatchilikning hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Kompleks yondashuv asosida tashkil etilgan ijtimoiy xizmatlar oilalarning hayot

inklyuziv ta'lim islohotlari

sifatini yaxshilash, kambag‘allikni qisqartirish va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA

Kam ta’minlangan oilalarni qo‘llab-quvvatlash jamiyatning barqaror rivojlanishi va ijtimoiy adolatni ta’minlashning muhim omillaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy xizmatlar tizimi so‘nggi yillarda sezilarli darajada takomillashgan bo‘lsa-da, uning samaradorligini yanada oshirishni talab qiladigan qator masalalar mavjud.Birinchidan, ijtimoiy xizmatlarning manzilliligini kuchaytirish va ehtiyojmand oilalarni aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Ikkinchidan, ijtimoiy ish mutaxassislarining kasbiy malakasini oshirish va ularning amaliy faoliyatini qo‘llab-quvvatlash muhim hisoblanadi. Uchinchidan, davlat organlari, mahalla, ta’lim muassasalari va nodavlat tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirishga xizmat qiladi.Shuningdek, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, elektron ijtimoiy xizmatlar ko‘lamini kengaytirish va xizmatlar sifati ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish ham dolzarb vazifalardan biridir. Xorijiy davlatlar tajribasidan samarali foydalanish, ijtimoiy xizmatlarning profilaktik yo‘nalishini rivojlantirish va oilalarning iqtisodiy mustaqilligini oshirishga qaratilgan dasturlarni kengaytirish kelgusida ushbu sohaning yanada takomillashishiga xizmat qiladi.Umuman olganda, kam ta’minlangan oilalarga yo‘naltirilgan ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish aholining turmush darajasini yaxshilash, kambag‘allikni qisqartirish va jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Inklyuziv ta'lim islohotlari

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.

2. O‘zbekiston Respublikasining **"Aholini ijtimoiy himoya qilish to‘g‘risida"** normativ-huquqiy hujjatlari.

3. O‘zbekiston Respublikasining **"Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida"**gi Qonuni.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. *O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy holati bo‘yicha statistik to‘plam*. – Toshkent.

5. Giddens A. *Sociology*. – Cambridge: Polity Press.

6. Payne M. *Modern Social Work Theory*. – Oxford University Press.

7. Bourdieu P. *The Forms of Capital*. – New York.

8. World Bank. *Poverty and Shared Prosperity Report*. – Washington.

9. International Labour Organization. *World Social Protection Report*. – Geneva.

10. United Nations. *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. – New York.

Inklyuziv ta'lim islohotlari